Комедія в 3 діях

ЛИЦЕДІЇ

Демко Пшінка, міщанин, бондар.

Варка, його жінка.

З і н ь к о, їх старший син, парубок.

В у с т я, їх дочка, дівчина.

Панас, їх менший син, хлопець.

С е р ь о г а, брат Варчин, старий чоловік.

Марина, дівчина.

Сильвестр (по-вуличному Шелест) Кононович Конаш, багатий хазяїн, одставний унтер-офіцер.

Овсій Харитонович Вареник, лавочник.

К о н а ш и х а.

Староста.

Волосний писар.

Старшина.

К о м е д і я н т.

Судебний пристав.

Народ і діти.

Діється на селі.

ДІЯ ПЕРША

Подвір'я убогого селянина. Стара хата з обсмиканим дахом, з причілка підперта сохою; повітка, комора, хлів, під тином борона і рало; біля повітки бочка, переріз, шаплик, два бочонка, обручі, клепки і скільки відер, бондарський верстак і струмент. Все розметушено, не в порядку.

ЯВА 1

Демко (струже клепку). Левко Гаюнеико не додав за переріза руб двадцять три копійки; Мишка Нагльонок за відра — тридцять сім. Руб двадцять три та тридцять сім: до двадцяти трьох як додати три десятки, то буде п'ять десятків ще й три копійки, та ще сім копійок, то й

шість десятків; а всіх — руб шістдесят. Треба закарбувати. (Вийма з кишені карбіжку і карбує,) Оце за Левком, а оце за Мишкою. (Дивиться на карбіжку.) Коли б всі, що винні, та віддали зразу, то можна б було і корову купити, не то що чинша 2 заплатити.

ЯВА 2 Демко і Варка.

Варка (вийшла з хати). Старий, не бачив ти Вусті, куди вона поділася? Тільки дай їй яку роботу, так зразу і майне з подвір'я!..

Демко.. Я її до Конаша послав, понесла цебра. Варка. Наказував же, щоб гроші виправила? Демко. Звелів, щоб без грошей цебра і з рук не випускала.

Варка. Коли б же то! Такі багачі, а й зубами свого не вирвеш у них!..

Демко. Чим більш чоловік багатшає, тим дурнішим робиться...

Варка. Через що ж то?

Демко. А хто його зна; мабуть, так та копійка ним овладає та опанує, що він, як замакітрений, зробиться...

Варка. А скільки нам винні? То й... Та хто винен, все багачі: Гаюни, Нагли, Конаш, Лепенко!..

Демко. Ну що ж, як винні? На горлянку кожному не наступиш — віддадуть...

Варка. У Конаша як з горла не видереш, то закарбуй на пропале. І жінка його така ж, як і він: скупендряга чортова та ще й брехуха!.. Ще позаторік позичила у мене чотири повісма прядива. (Передражнює.) "Віддам, єй-богу, віддам!" t Та й досі віддає. А ще й сваха, та ще й у первих сваха.

Демко. Ото вдруге не позичай.

Варка. Та вже тепер і розхряпаного черепка не позичу. Демко. А чи не пора б тобі хату обмазати? Дві баби в хаті — матір й дочка, а хата облуплена, мов пустка... Варка. А, не гризи хоч ти мені голови...

ЯВА 3

Ті ж і К о н а ш.

Конаш (з-за тину). З тєм, што здрастуйте, з вівторком. Це ж ви какеї вже закони завели, що чуже добро грабуєте?

Демко. Не знаю, хто з нас такі закони заводе.

Конаш. Как же? Приходить ваша дівчонка, приносить цебер і провозглаща такой приказ: "Доки дєнег не віддасте, доти й цебра не дам..." Вот так приказ небувалой!..
Варка. Іншого приказу і не сподівайтеся від нас...
Конаш. Чудной ви чалаєк! Што я, по-вашому, шарлатан, чи якой халамидник? Либонь, хазяїн, як і слід, і званіє достаточное!..
Варка. Та хоч би ви й вищого звання були, а гроші віддайте...
Конаш. Кажеться, і Богу-государю служив!.. Д е м к о. Віддайте гроші, тоді й цебра беріть... Конаш. А, та й чудной ви Чалаєк!.. Ми ж з вами по суседству?..

ЯВА 4

Ті ж і В у с т я.

В у с т я. Тату, а що я з цим цебром робитиму?.. Д е м к о. Неси його сюди...
Вустя (перелізла через перелаз і становить цебра). Кажу, віддайте, дядьку,— грошії А вони зараз почали в батька-матір лаяти...
Конаш. Ну, це вже ти, дівко, брьош!..
Вустя. Еге! Ще й ударити мене хотіли...
Конаш. Тошно, што кагди ти мені согрубила, я хотів тебе морснуть по фазаномії...
Варка. Бить — треба купить! (До Вусті.) Піди там до печі, щоб ще не скипіло.
Вустя пішла в хату.
Коли вже й рідня одно другому виїдає очі, то чого ж сподіватись від чужих?..
Конаш. Не можу ж я, щоб при моїм званії, примером скажем, Вустя, кака-нибудь задрипа, уславляла меня на тщ я з нею так што свиней не пас; а што касаемо прочаго, то, здається, що ми завжди до вас, як і порадок велить...
Д е м к о. Еге ж, завжди надимаєте губи...
Конаш. Чудной ви чалаєк! То вже такой порадок, що кожной себе свой чин соблюда! Ну, тільки супроти вас ніко-торої!..
Варка. Чужим, свате, не забагатієте! Конаш. Либонь, я чужого не воздержую? Варка. А хіба ваша жінка не позичила у мене позаторік

чотирьох повісем прядива?..
Конаш. Ето ваша баб'яча кумерція. Варка. Це прямо грабіж!
Конаш. Позику до грабіжу нельзя под ранжир, потому нікоторого сходствія. Свате, віддайте, пожалуста, цебра: скотину пора напувать, відром не натягаєшся...
Д е м к о. Віддайте, пожалуста, довг та й беріть цебра...
Варка. Авжеж!
К о н а ш. Ну, сказать би, багато винен, а то пльове діло.,, Д е м к о. Вам пльове, то й віддайте, а нам то сума... К о н а ш. Я таку суму можу жбурнуть старцеві. Варка. Ви жбурнете? Ви скоріш удавитесь, ніж жбурнете!..
Демко (до Варки). Може, й жбурне... Чому не дуріть, коли приступа? Ви, звісно, чоловік при копиталі. К о на ш. Та й у вас копитал в руках. Демко. Який?
К о н а ш. А ваше ремество? При вашім скуствії так можна он які копитали... Вже сколькі я об єтом товкував з вашим синішкою.
Демко. Махни рукою!
Варка. Це таки й правда. Скільки разів і я казала: покинь, Демку, пити!..
Демко (усміхається). Цебто, щоб тобі більш зосталося, чи як?
К о н а ш. Звісно, ви при своїм праві.
Демко. Як кожного дурня слухати...
К о наш (помовчав). Свате Демку! Оставте, пожалуста, бомбандіровать, віддайте цебра.
Демко. Свате Шелесте, віддайте довг і оставте теж андірувать!..
К о н а ш. А, чудной чалаєкі
В у с т я (на порозі). Мамо! А чим я затовчу борщ: ні сала, ні пшона ані крихотки...
Варка (до Демка). Не віддавай цебра без грошей! (Пішла в хату.)
Демко. Ну, це, може, і не твоє діло.
Конаш. Свате Демку.
Демко. А що, свате Шелесте?
Конаш. Та й чудной ви чалаєк!
Демко. Ви, либонь, чудніший.
Конаш. Когда б ви до нас інакше, так і ми б до вас... От, значить, тепер у вас случай: ні сала, ні пшона, а в нас і те, і друге...

Демко. Та що?
Конаш. І болш нічаво! (Помовчав.) А ежели я тепер вазьму цебра та й пайду?
Демко. А ежели я оцим стругом та за вами пужну вслід?
Конаш. Так, значить, ви на штурм? Чудной чалаєк? Толки што у мене всіх грошей нема; сколько єсть у партманеті, стольки й віддам. (Вийма.) А загляньте у вашу запись, сколько там за мною?
Демко (вийма з кишені карбіжку і дивиться). За два обручі на бочку — дванадцять копійок.
К о н а ш (дивиться у свою записну книжку). Так тошно.
Демко. За три нових клепки на діжку з шаткованою капустою — п'ятдесят чотири копійки.
Конаш. Вєрно!
Демко. Бачите, які у вас церемонії: капуста не яка-небудь, а шаткована.
Конаш. Скус другой!
Демко. Примхи. Нове дно, у кадку на буряки, сорок копійок.
Конаш. "Было дело под Полтавой!.." З Демко. Нові обручі на водовозну бочку — шістдесят копійок.
Конаш. Такой договорі
Демко. Тепер за нову клепку і дно до цебра — тридцять шість.
Конаш. Ето по совісті, вєрно! Ні, у вас усьо чесно.
Демко (лічить). А всіх грошей два рубля і дві копійки.
Конаш. На што вам і табличка сложенія? Вєрно, так і в мене виходить. Як ви можете на карбіжці усякі копитали? Спитай хто мене, що воно оце таке. Сказав би: цурочка, палочка, покидьків брат... І до цього є навука!
Демко. А звісно, що є. Це ще мене покійний батько вчили. (Показує пальцем.) Оце у мене рублі, оце полтиники, оце гривеники, а оце копійки. В старовину усяка позика була на карбіжку, а не то, як тепер: розписки та векселі... Перш було, позичив гроші, зараз і закарбував, а посереду карбіжки вирізав хрестика, поцілували обоє хреста і потім ту карбіжку за образи...
Конаш. Гм, шутки сказать!
Демко. Як прийде строк, тоді той, хто дав гроші, бере з-за образа карбіжку та й іде правити. "Віддавай,— каже,— зараз, а то зламаю хреста!" І той віддає.

Конаш. Віддає? Скажи, пожалуста!
Демко. А як не спромога віддати, то вже припада навколішки та блага, щоб поборгав.
Конаш. Да-да! Вон как воно було в старовину. (Черв цебер і огляда.) А не протікатиме?
Демко. Що то, вам уперве доводиться користуватись моїм ремеством, чи як? Хто мені коли прикинув мою роботу? Давайте лиш гроші.
Конаш. Та нате вже. Чудной чалаєк! Ось сімдесят вісім копійок, більш нема при собі, хоч самі загляньте у партманет.
Демко (лічить гроші на долоні). Я не знаю, як ходити біля того партманету, то не хочу й заглядати. (Хова гроші у гаманець.) А скільки коштує ота вигадка?
Конаш. Руб тридцять. Ловка штукаї На три поділа і на три замки.
Демко. Добре, що вам спала батьківщина, то й можна парминети купувать. Отець ваш навколішках повзав та складав копійку до копійки, а ви вже одежу городську, часи і всякі витребеньки!
Конаш. Ето не разореніє, а культурное соблюденіє свого званія. (Бере цебер.) Прощавайте! (Пішов.)
Демко. Ходіть здоровії (Почина стругать.) , Варка (з дверей). Віддав гроші?
Демко. Не всі.
Варка. Тепер і дожидайся аж до маненького Юрія; доки рак свисне, аж тоді тобі Конаш віддасть останні.
Демко. Ну, тадже ж не я у нього в руках, а скоріш він у мене: на все село і на всю округу один тільки бондар — я!
Варка. Дай же мені грошей, збігаю до шиньку, візьму солі, олії...
Демко. Та я й рам збігаю, там і робота є.
Варка. То збігаємо вдвох. Добре Конащам батьківщиною користуватися.
Демк о. Іншому талан, іншому два, а іншому і дуля, ,та ще й аж під самісінький ніс! Один змалку працює, у праці і помира, і дітям в нащадок зоставля одну тільки гірку працю...

ЯВА 5

Ті ж і Марина.

Марина (з відром у руці). Добридень, з вівторком!
Демко і Варка. Спасибі, розумнице!
Марина. Дядечку, голубчику, полагодьте мені відерце. Якось не хотячи ударила боком об цямрину, та дві клепки так і ввігнулися всередину. Тепер біда як тече.
Демко (взяв відро і розгляда). Об цямрину, кажеш? Скажи краще, об кілок ударила.
Марина. Та хіба не однаково?
Варка. Кінчай, старий, хутчіш роботу, обідати сядемо. (Пішла в хату.)
Демко. Мабуть, на когось розгнівалася та й шелеснула відром об кілок або об камінь? Сьогодня як-небудь справлю, а завтра раненько принесеш, то я перетягну обручі. (Почина лагодить відро.)
Марина. А Вустя в хаті?
Демко. В хаті. А ще кого тобі треба?
Марина. Більш нікого!
Демко. А Зінька в хаті нема! (Усміхається.) Марина. Еге! Тринди-ринди!..
Д е м к о. Зінько на току молотить просо. Марина. А може, я його вже й бачила? Д е м к о. Хіба?
Марина. Ну й чого б я глузувала? А ви ніби б то і не були молодими?
Д е м к о. Та був же.
Марина. То-то ж бо й є. (Хутко побігла в хату.)
Д е м к о. Гарне дівча, чепурне і моторненьке. Зінькові якраз під пару, та ще одно другому і до мислі. Коли б спромога, зараз би оце після Дмитра і за рушниками посилать. (Зітхнув.) Коли ж ні з чого потягнутись. Шкоди буде, як Марина подає рушники за іншого, а не за Зінька.

ЯВА 6

Демко і Зінько

Зінько (з ціпилном і бичем в руках). Кумедія. І півкопи проса не збив, а вже бичеві голову скрутив. Де б, тату, взять сириці, одрізать ремінчика?
Демко. Там, у коморі, на бантині.
Зінько пішов в комору.

Це вже зглядів, що Марина прийшла, то й бича не пошкодував одбити, тільки б ускочити у подвір'я та хоч переморгнутись з нею. Любляться собі, та ще й неабияк!
Зінько (виходить з комори). Треба піти в хату та взяти свого складного ножа.
Демко. Він же у тебе в кишені.
Зінько. Ба ні, в хаті...
Демко. На мого. (Дає.)
Зінько. Чи гострий же?
Демко. Ондечки брус, поточи.
Зінько (бере ножа). Цей ніж такий, тільки слава, що ніж. (Точить.)
Демко. Я піду твого винесу. Де він там лежить?
Зінько. Та там...
Демко. На якім місцеві?
Зінько. Та все одно ви не знайдете.
Демко пішов в хату.
Де ж Марина? Це її відро. (Роздивляється.) Авжеж, що її. Бігла зараз повз тік й каже на бігу: "Треба нам хутчій побачитись: лихо мене спобігло!"

ЯВА 7

Зінько і Марина.
Марина (хутко). Приходь зараз у верби, треба перебалакати.
Зінько. Про віщо?
Марина. Силують мене батько заміж за Лавріна, за дякового сина.
Зінько. Силують? А ти коза чи телиця, котру взяв за роги та й повів, куди схотів?
Марина. Еге, добре тобі казати.
Зінько. Так цебто мені має бути легко від цієї звістки? Тобі, може, однаково, чи за мене, чи за Другого?
Марина. Та ні-бо, не те... Коли б однаково, не прибігла б до тебе на пораду... Сказано, силують!..
Зінько. А в тебе у грудях дерев'яне серце чи кам'яне?
Марина. Як сказали про Лавріна, то так мене, мов у пропасниці, затрясло, і досі тремтю...

Зінько. Не знаю, як там тобі, а про себе скажу ось що. Тільки подаєш рушники за другого, тікай з села!.. Кого я кохав, опріч тебе? Всі ребра тобі поламаю!.. Душу мою ти цілком забрала!.. Не попадайся ж, усі патли обірву!.. Та мені легче в криницю сторч головою!..
Марина. Бог з тобою! (Жахається.)
Зінько. Не вспію розплющити очей* про батька-матір, може, про Бога не згадаю, одну тебе пам'ятаю! Уб'ю!..
Марина. Та нехай мене хоч печуть, хоч ріжуть!
Зінько. Нечуственна ти, ідолка!.. Хрест мене побий, уб'ю!..
Марина. Соколеньку мій, орленьку!.. Ні за кого, опріч тебе. Вийди увечері до криниці. Вийдеш? Зінько. Ще б не вийшов. Марина. Гніваєшся?
Зінько. Ні, шуткую! Бач, з шуток аж піт покотився. (Витирає рукавом лице.)
Марина (бере відро)* Приходь же. Зінько. Іди вже.
Марина. Хоч глянь же ласкаво на мене. Зінько. Про це буде увечері.
Марина пішла.
Ах ти жі.. Бач, їй неначе шуточки!.. Коли б не кохав, роздер би кляту дзигу — надвоє роздер би, на десятеро, на шматки!.. Тьху ти, аж у грудях мре... Бач, порадитись прийшла!.. Давно вже кортить мені віддубасить тебе, та рука не здіймається... Ну!..

ЯВА 8

Демко і Зінько.
Демко. Полагодив? Зінько. Кого? Демко. Ціпа.
Зінько, Я й забув. Зараз полагоджу. (Бере ціпило і бич.)
Демко. Де ж це Маринине відро? І Марини нема, де вона?
Зінько. А чорт її зна! Демко. Це ж за віщо?
Зінько (іде на тік). Та ну її к бісовому батькові.
Демко. З якого ж це часу?
Зінько. Хоч би повік її не бачити. (Пішов.) .
Демко. Еге; як бачу то пора вже Зінька оженити, пора. Коли почав лютувать, то це вже прикмета, що серце в ньому загорілося і вже палахтітиме, доки його не загасиш... Знаю, знаю по собі.

ЯВА 9

Демко і Вареник.

Вареник. Розбезсовісной ти животной! Та ще .й ось що я тобі, Демку, скажу: як говорить начистоту, так тебе й падлєцом мало назвать! Я з тобою по-людськи, даже по-благо-родньому, а ти... Та другий, котрий себе соблюда, так отак харкнув би та й плюнув тобі у самісіньку пику... (Плює набік.)

Демко. Я ж вам сказав, що зараз після обід прийду.

Вареник. Я вже давно пообідав.

Демко. А я ще й не думав.

Вареник. Що за народ такий вилуплюється! Совісті, що називається, аніже ані на макове зерно. І куди тільки та совість поділася? Як я, то кожному погоджаю, кожному потрапляю, щоб якнайкраще!.. Ну, скажи, коли я тобі не зробив приятності, коли?

Демко. Та що й казать?

Вареник. І перед Різдвом, і перед Великоднем, і коли завгодно, завжди даю набір. Бери та знай мою добрість — о! Закон, щоб набір чи під заклад, ані Боже мій! А в мене закон у моїй совісті... Монополька ще сонце не зайшло, а вже замкнена, а у мене хоч опівночі прийди, рад стараться!..

Демко. Що й казать.

Вареник. О, бачиш? Скажи, коли я не дав тобі набір, коли?

Демко. А коли я вам не відробив?

Вареник. Тут не в тім рощот, а що совість у мене!.. Ех, розбезсовісний жівотной! Тепер мені треба буряки і капусту класти, а кадки течуть.

Демко. Та ось я зараз ложку-другу борщу з'їм та й прийду.

Вареник. Як кому нужда, то всі до Овсія Харитоновича: дикий такий, немазаний, дай набір, дай під заклад, поборгуй!.. А як Овсію Харитоновичу що треба, так тоді іди, Овсію Харитоновичу, та покланяйся. І куди тільки совість людська поділася — навдивовижу! Прийдеш?

Демко. Таджe ж сказав.

Вареник. Скоріше ж! (Спокійно.) Там ще дві клепки треба буде перемінить у діжці, що з водою... Я вже тобі дам восьмуху;

Демко (усміхається). Та гаразд.
Вареник. Бач, усміхаєшся та облизуєшся? Хто б вас пожалів, якби не я, хто б зарятував при нужді! Піди до монопольщика — чи зарятує? Коли-небудь у серцях візьму та й занехаю вас, перейду у друге село, де у людей совість є, плакатимете за мною. Я вам, як отець рідний, он як догоджаю. Що, у мене хіба горілка не купована, чи я її сам роблю?.. Прощавай, треба ще до колісника забігти, і той теж вже четвертий день колесо лагодить... А як вам припаде нужда, так зараз до Овсія Харитоновича: "Овсій Харитонович! батьку рідний, благодітель, всип хоч півбутилочки..." Ех, розбезсовісной животной! Приходь же! (Пішов.)
Демко. О, ти щедрий! Тільки що через твою щедрість не то що зайвої мірки хліба, а й кожушини на нашій спині скоро не зостанеться... Ні, годі вже! Коли б Господь допоміг діждати великого посту, покину пити, хай їй абищо. Як така нечисть та щодня має паскудити тебе своїм гидким язиком!..
Варка (з хати). Чого той песиголовець знов тут дер свою горлянку?
Демко. Міцне горло, через те й дере.
Варка. Ти ж казав, що вже нічого не винен йому, що відробив.
Демко. Та відробив же, а це помінився за вигоду обтягнути дві бочки.
Варка. Неначе за гроші; там процент, а тут вигода?
Демко. Таджe ж.
Варка. Он яке завелося здирство.
Демко (нюха з ріжка). Як тільки діжду пилипівки, покину пить і зарік дам, щоб ніколи й до губів її не доторкнути. Варка. Зарікався вже ти не раз.
Демко. Та невидержка ж! Оказія яка чи случай, ну й... Попробуй не випить на весіллі або у бесіді, зараз скажуть: загордував!.. А випив одну, то вже від другої і неловко відмовитись!.. А там вже й піде.
Варка. Воно таки правда, що інший, Господи, як улесливо припрошує, так що й незчуєшся, як вип'єш! А все ж краще б не пить.
Демко. Кінь на чотирьох ногах та й той спотикається. Бува ж і так, що чоловік скільки годів пантеличиться, а потім і схаменеться. А може, мені наврочено або починено? Я таки помічав за собою не раз: іноді зовсім наважуся не пить, отже, немов чую, як щось невидиме прямо насильно тягне тебе до Овсія... Ну, й підеш...

Варка. Розказують, що десь тут, на хуторях, проявилася така знахарка, що вишіптує від перепою.
Демко. Коли б вона сюди придибала, вже б і я пристав на те, щоб пошептала... У нас їй гарний був би заробіток: п'яниць і на пальцях не перелічиш. Як тільки згадаю, скільки день моїх марно пройшло, що одних понеділків прогуляно, то аж страшно тобі стане!
Варка. А лайка, а сварка, а гармидер?
Д и м к о. І біда! Хай їй враг, залишу! От дивись, Варко. Пив я, пив? А тепер годі, як відрубав! Шабаш!..

ЯВА 10

Ті ж і П а н а с

Панас (біжить з току). Тату, тату! Демко. А що там?
Панас. До нас у тік Конашеві бики вперлися; чисто стіжок жита розвернули. Варка. Чи не капосні!
Демко. Побіжи ж та вижени. А де ж Зінько? Панас. Пішов чогось у верби. Може, загнать биків у обору?
Демко. Віджени до Конаша та скажи, щоб не пускали удруге, бо штрап заплатять. Біжи ж швидші
Панас побіг.
Чого б то Зінько пішов у верби?
Варка. Там Марина коноплі витята з води. Оце ж свіжо прибігала.
Демко. Так що?
Варка. Хіба не помітив, яка збентежена? Я чула, як вона шепнула Вусті, що має хтось її сватати!.. Демко. Так?.. Он воно що! Шкода!.. Варка. Шкода, як Марина не буде нам за невістку. Демко. Ще й як Шкода!
Варка. Чи не позичив би Конаш карбованців з тридцяток, щоб весілля справить? По наших достатках можна б і тридцятком обійтись.
Демко. У Конаша посереду зими льоду не випросиш, а візьми у Вареника, то надінеш собі ярмо довіку.

ЯВА 11

Ті ж, староста і волосний писар.

Староста. Здрастуйте, з вівторком!

Варка і Демко. Спасибі, будьте й ви здорові!

Староста (до писаря). Здіймайте з них допроси, по всій правилі. А ви на всякий опит кажіть настоящу правду.

Волосний писар (до Демка). Як вашого отця звали?

Демко. Василем.

Волосний писар. Так. А діда вашого, батькового батька?

Демко. Семеном. Волосний писар. Так.

Демко. Ви це чинш прийшли править? Поборгуйте, будь ласка, от зберу по людях...

Волосний писар. Не перебивайте. Був у вашого отця син ще, і як його звали?

Демко. Авжеж, був. А, це за подушне знов прийшла бамага? Годів з п'ятнадцять теж присікалися були до мене за подушне, так я справив їх на братове жительство.

Волосний писар. Ви слухайте і не прикословте. Отвічайте, де ваш брат?

Демко. Як покійні батько померли, царство їм небесне, вічний покій, мені тоді було годів з десяток, не більш; а старшому братові, либонь, чотирнадцять.

Волосний писар. Як старшого вашого брата звали?

Демко. Андрієм.

Волосний писар. А де ж він числиться налицьо?

Демко. У Києві. Як зосталися ми сиротами, без отця-неньки, так старшого брата взяв за малчика у лавку якийсь купець, сказать би, приятель батьків, чи що, та й повіз його з собою у Київ, а я зостався у хуторі, там-таки, де батько наш жили на чинші. Там вже я і зріс, там і вилюднів. Сказать так, чужі люде довели до розуму, чужі й оженили... _

Волосний писар. А не писав ваш брат Андрей письма коли до вас?

Демко. О, як-то не писали? Писали, аж три письма писали. Всі письма у мене і зараз за образами лежать. Покійна

Христя Чавунова колись-то ходила на прощу у Київ, то одвіду-вала брата, і вони прислали нам хрестики від великомучениці.... Третє письмо, либонь, позаторік прийшло.

Варка. Позаторік ^же, якраз на полупетра.

Волосний писар. І ви одписували до брата?
Демко. Та я неграмотний, а тут у нас був салдатик, так я йому казав одписать, ще на першого листа. Ось піди, Варко, принеси ті листи сюди.
Варка пішла в хату.
Волосний писар. Коли ж ви одписували?
Демко. Та щоб по правді вам сказать, то, мабуть, годів з двадцяток. Скільки разів думка шибала написать щоб брат Андрій Васильович прислали грошей, що я, стало бить, при великій сем'ї і при нужді...
Варка виносе листи і дає писареві.
Раз якось Конаш згодився написать і так ловко почав листа: "Братіку мій родний, братіку єдиноутробний! Возьму перо в руки, край столу сяду і спишу я нужду горьку і свою печаль-досаду. Лети листок от охрда на осток..." Та й досі не дописав, все якось часу не було.
Волосний писар. Так брата вашого єдиноутробного звали Андреем Васильевичем Пшонкою?
Демко. Андрієм Васильевичем Пшінкою.
Староста (до писаря). Як на вашу думку, ці письма настоящі чи хвальш?
Волосний писар. По давності і мухоіспачканості надо заключить, що настоящі. (Кашля.) Тепер прочитаєм бумагу.
Староста. Хрестіться, Демку, хрестіться і ви, Варко.
Демко. Та перехреститься не штука. Чого ж би то?
Волосний писар. Брат ваш єдиноутробний, Андрей Васильевич Пшонка, волію Божією помер...
Демко і Варка. Царство небесне, вічний покій!
Демко. Братіку ріднесенький! (Хлипа.) От скільки разів збирався на прощу, оце ще недавно міркував: піду цього року у Київ, аж ось коли провідаю братіка.
Волосний писар. Горя без радості не бува.
Староста. Щоб нікоторої втіхи — не полагається, так воно від Господа милосердного!
Во лосний писар. Слухайте ж, що я вам прочитаю (читає): "Объявить мещанину Дементию Васильевичу Пшонке, что после смерти брата его, Андрея Васильевича Пшонки, умершаго в г. Киеве, в доме купца..." Отут не розберу хвамилії: чи Калинина, чи Малинина! Здається, Бадилина?
Староста загляда в лист.

Староста. Язик до Кийова доводить. Аби б тільки туди, а там у людей допитаються. Спитають, де тут такий-то помер.
Волосний писар (чита). "В доме купца Давилина осталось духовное завещание, которым он завещал ему, Демен-тию, наличными деньгами шесть тысяч рублей серебром, находящиеся на хранении в государственном банке, домашнее имущество и одежду на сумму пятьсот рублей. Духовное завещание и опись на завещанное имущество находятся при деле у мирового судьи Подольского участка".
Староста. Бачите?
Волосний писар. Подпишіть, що вам об'явлено.
Демко (здивовано). Це ви не шуткуєте? У мене в голові все перевернулося, у вухах дзвенить... Нічого не зрозумію! Варко, ти розібрала?
Варка. Що ж тут розбирати? Бундючилися супроти нас люде, і тепер і ми підіймемо догори носа.
Писар. Верная ваша правда.
Старшина. І щоб ви знали, як я вас тепер почитую, то вже ви не Демко... Давайте сюди руку. (Бере руку Демка.) Дементя Василович та ще й господин. Понімаєте, о!
Писар. Общее уваженіє и почтеніє!..
Демко. Кажете, шість тисячів копиталу і одежі на п'ятсот карбованців? Варко, посилай Вустю за півквартою! Милості проеимо у господу.
Варка пішла в хату.

ЯВА 12

Ті ж і В а р е н и к.

Вареник. Ну, і не розбезсовісной ти животной? Неначе у нього миліон триста тисяч. А, господа началники! (Чоломкається.) Супостате ти, Демку!
Демко. Ну-ну, тепер вже Демка нема, а Дементя Васильович.
Вареник. Що таке?
Демко. А так<е, що я тепер тобі не робітник та й нікому не бондар! (Скида з себе хваргуха, ремінець з голови.) Хай хто інший бондарює, а я попаную! (Жбурля хвартуха і ремінець.)

Вареник. Вже насмоктався? Хто ж це тебе намочив? Демко (до писаря). Прочитайте, пожалуста, отому дурневі рішеніє! (Іде в хату.)
Писар. Получив агромадноє наслідство!.. Вареник. Та-ак? Так треба проздравить, до речі і в куми попросить... (Хутко йде в хату.)

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Середина хати Демкової, піч, лави, піл, стіл і таке інше.

ЯВА 1

Входить Варка, за нею Вареник.

Вареник. Істину говорю вам, що бачив Дементія Васильовича учора в городі і думав, що вже вони у собственім дому.
Варка. Чого ж він там воловозиться? Три тижні як поїхав у Кийов, другий вертався б скоріш додому, а він ще й в городі засів.
Вареник. Тепер у Дементія Васильовича можуть буть діла по всій путі від Кийова і аж сюди. (Сіда.) Варка. Певно, там загуляв?
Вареник. Не без того, єсть малость, тільки вони соблю-дають себе.
Варка. Тут борошна ані пилиночкй; нікому зерна віднести до млина: Зінько заслаб, а Панаса старий взяв з собою в Кийов...
Вареник. Чому ж ви мені не сказали про борошно? Та скільки завгодно! Ай, розбезсовісная ж ви!..
Варка. А потім віддавай вам вдвоє?..
Вареник. От ви й не знаєте, яка у мене совість. А може, я й нічого не взяв би? А що перш я брав процент чи вигоду з Дементія Васильовича, так то ж другий рощот... Перш, бувало, я і вилаю Дементія Васильовича, і до роботи пригоню. Бувало, кажу: "Не п'янствуй, Демку, труждайся, Бог труди любить..." От тепер Господь милосердний і наградив Дементія Васильовича і, може, через мою навуку... Знаєте, не хто, як Бог!
Варка. Сваха Конашиха вже на глум мене підіймала, що ніякого наслідствія нема, що то одні вигадки.
Вареник. Єсть наслідствіє. Як списано у бумазі, то все воно єсть. Дементій Васильович вже навчилися пихи такої: ніби з тобою говорять, а

дивляться он куди. Чудодій! Не було б наслідствія, не були б і вони при такім соблюдена своєї гордості.
Варка. Коли б, борони, Боже, не обікрали його.
Вареник. Деньги вони у городській банок положили, а мущество при них. Кажете, синок ваш недужий? Чим же?
Варка. Така думка мене шиба, чи не з любощів.
Вареник. Хм! Ех, розбезсовісной народ! Котра ж то накоїла такого лиха?
Варка. Звісно, тепер кожну завидки беруть. Хіба мало їх є таких, що на лихе згожі? Щоб кому добре зробити, то такого не вишукаєш і вдень з хвинарем, а на лихе і в темну ніч наткнешся.
Вареник. Кров би йому пустить, не пробували? Біда як помага, як кров пустиш або банки постановиш. Можна і ди-кохт. Дикохт теж помага, біда як помага!.. А може, з очей, бувають глази розбезсовісні. Бабу Репиху покличте, щоб злизала або вишептала! Мені скільки разів злизувала!
Варка (дивиться на нього). Та чи ви відчепитесь від мене сьогодня? Цілісінький день слідком ходите!..
Вареник. Скажіть мЬні, куди тільки совість людська поділася? Навкруги така розбезсовісность пішла!.. Таки покину вас, покину село і перейду туди, де єсть у людей совість.
Варка. Коли б же швидше кидали! Душі моєї до себе не навернете... Ненавиджу вас, аж гидую! (Одвертається від нього.)
Вареник. За віщо ж? Ех-хе-хе! А я питаю вас, де совість людськая?
Варка. Пожалуста, не підсипайтеся! Нічого я не розберу, про віщо ви торочите. Перш ви гребували нами, а тепер наша черга.
Вареник. А Бога ви не боїтесь?..

ЯВА 2

Ті ж і В у с т я.

В у с т я. Мамо! Зараз казали посесор, що бачили татка за селом, вже татко їдуть додому. Посесор тюпки бігли, а татко їдуть ходою, бо з кладдю їдуть!
Варка. Слава Господеві, що вже вертається! Не знаю, чи бігти назустріч,

чи на порозі зустріти?
Вареник. Зустріньте на порозі з хлібом-сіллю.
Варка. Я не вас питаю.
В у с т я. Мамо! Ви не знаєте, чи привезуть мені татко подмостона та ботики городські? От коли б привезли!..
Варка. Таджe ж приїде, побачимо.
Вареник. А звичайно, що привезуть.
В у с т я. Я й одного дня не носитиму юпки та оцих черевиків, що бовтаються на ногах, неначе постоли!..
Вареник. Воно й справді до такої хвазамонії так черевики не хвасон.
Варка. Може, вже недалеко їде? (Вигляда у вікно.)
Вареник (б'є себе по лобові). Ах, я балван! Чого ж я тут стою? Дементій Васильович проїжджатимуть мимо моєї лавки, воздам же я їм честь: зустріну їх горілкою і пивом! (Побіг.)
Варка. Відціля не видко, ану, гляну на гору! (Побігла.)
Вустя (сама). Коли б татко привезли подмостона та ботики. Ну, а як привезуть і сережки срібні, і каблучку, і намисто!.. А може, й зонтика привезуть. Учора на вечерницях як сказала я, що буду щодня носить плаття, а спідниці віддам наймичкам — адже татко наймуть наймичок? — дівчата зараз вхопили мене на зубки і почали прикладать. Одна баришньою звеличала, друга панночкою, третя попівною, четверта посесор-шою... Байдуже! А Гарасим і собі туди ж думав дошкулити. Було б тоді зачіпати, як ти мені подобався, а тепер байдуже мені про тебе. Ось тільки зачепи, так і плюну в вічі!

ЯВА 3

Вустя і Марина.

Марина (вбіга). Слава тобі, Господеві милосердному, злишилася! Завтра піду у церкву, припаду навколішки, всю душеньку мою змию слізоньками.
Вустя. З яких радощів?
Марина. Жениха свого злишилася.
Вустя. Лавріна? Що ж він, помер?
Марина. Живісінький!

Вустя. Добре злишилася, що подавала за нього рушники!
Марина. Ще б не подавала, коли батько й мати присилували: "Або давай. рушники, або геть з хати на всі чотири вітри!" Мусила подавати. А ти що б на моїм місці зробила?
Вустя. А я почім знаю?
Марина. То-то ж бо й є! А де ж Зінько?
Вустя. У коморі, недужий лежить.
Марина (з криком). Ой леле! Голубчику мій сизоперий, лебедику!...
(Хутко йде до дверей.)
Назустріч Зінько.

ЯВА 4

Тіж і Зінько

Зінько (блідий, запалі очі). Подратувати прийшла, ще не вдовольнилась?
Марина. Не гнівайся!.. Одійди, Вусте.
Вустя йде до вікна.
Зінько. Взять тебе за ноги та головою об припічок!.. Марина. Вислухай мене, мій лебедоньку! Батько-мати присікалися: "Давай рушники або ж на всі чотири вітри!" Зінько. А ти й подавала? Марина. Авжеж.
Зінько. Бодай тебе болячка давала! (Хоче йти з хати.)
Марина (хапа його за руку). Бо подумала, не переможу батька-матір, може, переможу Лавріна? Перехрестилася та й подавала на одчай!..
Зінько. Ну, що ти мене держиш за руку, пусти!..
Марина (держе). Ото й почав ходити до мене Лаврін щовечора.
Зінько. Бодай йому ноги покорчило!..
Марина. Як він у комірчину, я зараз у сльози. Цілісіньку ніч виплачу і слова до нього не промовлю. А вчора прийшов, я пуць йому в ноги: і сякий, і такий, і довічно за тебе Бога молитиму, відкаснись від мене, бо загину!.. Він мовчав-мовчав, а далі підняв мене за плечі, посадовив поруч та й каже: "Не до пари ми одно другому — бачу! Зав'яжу тобі світ і собі завдам мороки. Знаю, кого кохаєш, переконався..."
Зінько (хутко). Ну?
Марина. А оце туж-туж його батько вернув рушники і хліб-сіль.

Зінько (радісно). Та невже?
Марина. Єй-богу!
Зінько (обійма її). Ах ти ж ідолка!..
Вустя (біля вікна). Осьдечки й батько приїхали!
Зінько. Та невже?
Всі хутко виходять. ЯВА 5
Варка, Демко. Вустя і Зінько, а потім малі діти. Варка вбіга в хату, хапає з полиці хліб і сіль і стає на порозі.
Д е м к о (при часах, з ланцюжком через шию і в городській одежі). Здрастуй, Варваро Назаровно! Здрастуй, супруго моя любезна! Чи пізнаєш? (Цілується.) А ви, дітвора, підходьте по черзі. Не разом...
Зінько. Здрастуйте, тату!
Демко. Доки що, кажи вже хоч і тату, а як трохи образую тебе, тоді казатимеш інакше!.. Цілуй спершу в руку, а потім в губи. (Цілується.)
Вустя. І мені так?
Демко. Авжеж. Такий порадок у людей образованих. (Цілується з усіма.) Я вас хутко образую, бо бачив усякі образования своїми очима. От дивіться на мене, хіба я таким відсіля поїхав? Образованія — це штука немеглена.
Вустя. Тату, а де ж Панас?
Демко. Зоставив за малчика при лавці, у того купця, де покійні брат, Андрей Васильович, прикажчикували; стривайте, чи заводив я часи? (Вийма часи і ключик.)
Варка, Що воно таке?
Демко. Часи. От настановляй вухо. (Підставля їй часи до вуха.) Чуєш?
Варка. Щось дзенька і цикаї Вустя. Ану, й я, тату, послухаю.
Демко дає їй слухати. Пхі, чудасія. Дзень-дзень!
Демко. То-то, що дзень-дзень. По оцій вигадці сонце ходе. У яку добу закортіло, глянь на неї і знаєш, чи вже обідня доба, чи вечірня...
З і н ь к о. Я бачив у якономическього машинистого такі, він дав за них аж сім рублів. Тільки ті білі, а ці жовті.
Демко, Бо це золоті.
Всі. Невже золоті?
Демко. Вони з оцим ланцюжком коштують більш, як сто карбованців...
Всі. Сто карбованців?!

Демко. Це покійного брата, Андрія Васильовича, царство їм небесне.
Варка. Вічний покій його душеньці!
З і н ь к о. Машинистий гляне на них і зараз свисток дає...
Демко. А на, Варко, ключика та заведи. Варка. Я не вмію.
Демко. От бачиш. Стало бить, треба тебе ще образову-вати.
Варка. Та вже образовуй!
Демко. Ох, буде мені мороки з вами, бачу вже, що буде! Ось як вони заводються. (Почина заводити.) Еге, вони вже заведені! А як не заведені, то як крутнеш ключиком, то там всередині зараз щось і дирчить!
Зінько. А який тепер час, чи буде вже двадцять п'ятий?
Демко (дивиться). От, ніяк ще не завчу, чи оця стрілка показує час, чи оця? Якщо оця, так буде час одинадцятий, а як оця, так четвертий. Одначе забалакався з вами та й забув про хуру. Треба ж коняку випрягти та позносити все з воза.
Варка. Хіба ж то наша коняка?
Д е м к о. А то ж чия? Купив у городі.
З і н ь к о. Ловка коняка! Ще краща, як у Конаша.
В у с т я. Ходімо, мамо, та позносимо все!
Демко. Стривайте! Ви ще там що-небудь поламаєте. Ось який пора док зробимо: Зінько нехай коняку випряга, мати буде установляти, а я з Вустею вноситиму. А ви, дрібнота, геть з хати! (Пішов.)
В а р к а (сама). Дивлюсь на свого чоловіка і не надивуюся, зовсім неначе не Демко, а якийсь підпанок або купець! Як оглянусь навкруги себе, то мені аж ніби ніяково з ним поруч і сісти.

ЯВА 6

Демко і Вустя несуть диван.

Демко. Потихеньку-потихеньку, щоб не зачепити за одвірок; станови отут його посередині. Це зветься одивань.
Ставляють.
Вустя. Я бачила у посесорів таке сідало, як ходила мазати горниці.
Демко (сів на дивані). Садовись, Варко, і ти, Вусте, садовись. Це не на чуже сідаєте, а на своє,— привчайтесь, бо це штука немеглена.

Варка (сіла). Ач, вгинається.
Вустя (сіла і гецає). Неначе на гойдалці.
Демко. Ну, ходім, Вусте, за другими ділами. (Пішли.)
Варка. Добре панам, що вони раз у раз сидять на такому мнякому та їдять пундики...

ЯВА 7

Демко (несе крісло і круглого столика). А тепер, Варко, сядь на оце і обіпрись ліктями на оці бильця. (Ставляє крісло і столик.)
Варка (сіда). Як ловко! А столичок який, неначе коржшс кругленький.
Вустя (вносить два стула). Тату, навіщо отут, де сідати, та все дірочки? (Ставля стула.)
Демко. Це майстер так примадикував, а задля чого, т* вже й я не розберу. (Пішов з Вустею.)
Варка. Оце ж у свахи Конашихи аж зуби скрипітимуть від заздрості. Навіщо цей столичок, що на йому можна робити? Хіба закришку у борщ кришить? І повидумують же!

ЯВА 8

Демко і Вустя вносять скриню.
Демко. А це скриня братова, з одежею. (Ставлять під стіну.) А ось всякі лікарствія, що брат гоїлися, і мазі усякі. (Виймає скільки пляшечок і баночок з кишень і ставляє на миснику. Пішов з Вустею.)
Варка. От до речі і лікарствія привіз. (Роздивляється.) Треба буде Зінькові дати. Ось у цій пляшечці багато, якась жовтенька водичка. Може, це з Почаєва або з Печер? (Куштує і спльовує.) Щось недобре!

ЯВА 9

Демко (вносить дві лампи). Оцю лампію на цей столик, а цю можна й на мисник постановити. Згодом купимо і другого столика. (Ставляє ще пляшечки на мисник.)
Варка, Бач, до чого цей столик!
Вустя (несе мідні підсвічники). Мамо, дивіться, які цяцьковані підсвічники! (Показує Варці.) Коли б ви бачили, мамо, що людей

поналазило у двір та дітвори, аж тини вгинаються.
Знадвору люде тиснуться у вікна.
Зінько (вносить ящик). А тут що таке?
Демко. Усяка посуда: стакани, тарілки, чашочки. Всяка там немеглена провизія. (Пішов.) ,
Зінько. Там ще ящиків сила. (Пішов.)
Вустя. Спитайте, мамочко, татка, чи вони привезли мені подмостона та ботики?
Варка. Таджe ж побачимо, як привіз, то й віддасть. А свахи Конашихи меж людьми нема?
Вустя. Ні, ще нема. (Пішла.)
Демко (з самоваром). А оце тобі, жінко, самуварь. Я тобі покажу, як його настановляють,— штука! А знаєш, як та юшка зветься, що з оції штуки п'ють?
Зінько (вносить ящики). Чай!
Демко. А ти ж почім знаєш?
Зінько. Колись возив до станового пакета, так становий звелів дати мені аж два стакани: таке солодке та гаряче, тільки що наїдку ніякого.
Демко. Бачу, що ти вже трохи і образований. А настановлять самуваря вмієш?
Зінько. Роздивлюсь, то й доберу способу. (Пішов.)
Вустя (вносить вузол, з котрого випада лимон). А це що таке: яблучко чи груша?
Демко. Палцин.
В у с т я (підійма). Його можна їсти? Демко. Можна. Візьми і собі, Варко.
Бере Варка з вузла лимон. ЯВА 10
ТІ ж і Конаш з Конашихою.
Конаш. З приїздом, сватоk, поздоровляєм! Демко. Та що з того?
Конаш. Значить, слава Богу, що все благополучно. Демко. А далі що?
Конаш. Позвольте за ручку почоломкаться. (Простяга руку)
Демко. Навіщо?
Конаш. Чудной чалаєк! Такой порадок. Конашиха (входить). Здрастуйте, свате, здрастуйте, свахо! (Іде до Варки цілуватись.)
Варка (одвертається). Вимийте перш губи!
Конашиха здивувалась. 4

Конаш. Ви як же це з нами?
Демко. Як хочу, так і поводжуся. А хто мене може повчати? Чи не ти?
Конашиха. Я принесла вам, свахо, чотири повісма прядива, що колись позичала...
Варка. На бісового батька тепер воно мені?
Конаш. Я, Дементій, приніс вам довжок: руб двадцять чотири копійки.
Демко. Дарую вам!
Конашиха. Хороше ж ви нас вітаєте!
Конаш. Єжели даруєте, так благодаримо. Одначе гніватись на свата не стоїть. (Сідає на скриню.) Сідай, жінко!
Конашиха с ід а поруч.
Демко. Здрастуйте вам! Ви чого ж це розсілися? Я вас прохав садовиться чи жона моя?
Конаш. А ловка скриня! Чуєш, жінко, як сват так і далі дурітимуть, то хутко процвиндрять братове добро, тоді ми купимо у них оцю скриньку.
Демко. Не діждете! Чого ви розсілися? Я вас питаю чи кого?
Конаші мовчать.
Це що ж за порадки?
Конаш. Бундючтесь, свате, пишайтесь, а ми подивимся!.. Ану покажіть ще який хвокус-покус!..
Демко. Це, це... Та що ж це таке?
Конаш (до Вусті та до Варки). А ви чого з лимонами держитесь?
Демко. Які алимони, то пальцини!
Конаш. Я, може, сколькі сотен, у Турції как бул, там на Балканах 5, переїв апилцинів, так мені не знать? Це лимони.
Демко. Та що він мені баки забива? Я сам їх у городі купив у лавці, аж два десятки купив. Я більш десятка їх з'їв у Києві, у купців.
Конаш. Може, у купців ви і апалцини їли, а це тошно што лимони.
Демко. Не вір, Варко. Облупи лушпиння та й їж! їж і ти, Вусте!
Варка (куштує). Ой, яке кисле. В у с т я. Аж губи стягує!
Демко (дражнить). "Губи стягує!" Що то, як воно не-образоване. Дай мені, я з'їм.
Варка і Вустя віддають йому, він почина їсти. Справді, неначе не палцин.
Конаш (регоче). Годуйтеся, свате, на здоров'ячко!
Демко. Це, стало бить, мене лавушник обдурив?

Вустя. Піду рота виполощу! (Пішла.)
Конаш. Чого ж обдурив? Тепер будете чай пить з лимонами. Позичте й нам з півдесятка.
Зінько /на порозі). Татуі Що то було у скляній банці? Я баньку упустив, вона розбилася, а діти як накинулись, геть все поїли.
Демко. Чи не капосні? То глецерина. Конаш. Глецерина маїть сладость...

ЯВА 11

Ті ж і Вареник.

Вареник. Вторично моє поштеніє!
Демко. Знаєш, куди йди з своїм поштенієм? і
Вареник. Сміхотвор ви, Дементій Васильович! Зараз були приятелі, а тепер знов гордуєте?
Демко. Я який є, таким і буду, а ти... Це й ти сів? Та ти хто такий, який на тобі чин? (Показує на Конаша.) То хоч ундерхвицер, він на войиі страждався, а ти хто?
Вареник. Ая хіба мало страждав з вами та повчав вас, щоб якнайкраще? Що ж ви тепер так вже дуже соблюдаете свою гордость проти мене?
Демко. Ви всі мене мали колись за дурня, так тепер вже те минулося, пролетіло ген-ген, відсіля його й не видко вже!.. Розумієте? Минулося!
К о н а ш. Либонь, саме приступа?
Демко. Га? Що ти ундерхвицер, а ти лавушник, так це мені має бути приятність з вами? Нікоторої! Ані соб, ані цабе! Ідіть геть з хати! Я зараз ляжу спочивать, бо всі образовані люде, як приїдуть додому, зараз лягають спочивать. Та чи мені вас коцюбою, чи макогоном гнать?
Конаш. Ну, жінко, і справді вже ми нагостювались у свата, пора й додому.
Вареник. І я можу по дружеству зробить Дементію Васильовичу усяку пошанобу. До свиданія! (Пішов.)
Демко. Хоч і не треба? (До Конашів.) А ви ж чого мнетесь?
К о н а ш. Позичте полдесятка лимонов. Демко. Ані одного! (До вікон.) Чого у вікна лізете? Конаш. Що то у вас за ланцюжок на шиї? Демко. Не ваше діло! Жінко, дай мені сюди подушку, тут і спатиму... Стривай, чи завів я часи? Конаш. Покажіть часи!

Демко. Ти й тямиш? (Заводить.) Ні, заведені. Варка дає подушку, він ляга.
Конаш. Покажіть же часи!
Демко. Ну на, дивись!.. (Показує часи.) І що він в них розбере?
Конаш. Хоч анкор, хоч циліндер на дванадцять каменів.
Демко. Що то вже я ненавиджу, як воно почне базікать! Ідіть з хати, бо сьогодня вже ніякої розмови з вами не буде, та й на частуваннє Не сподівайтесь. Варко, повигонь мух, а те бісова птиця не дасть заснути. (Ліг і повернувся спиною.) Та позатуляй вікна.
Варка (почина ганять мухи). Що за уїдливий народ!
Конаш. Я жалав з вами, щоб дружбу, потому по сусідству і як сродники; а как ви мордяку відвертаєте, так я вам скажу, что не стоїть з таким чмирякою і розговори плодить... Сама-шедчой чалаєк!.. Чмир, как єсть чмир!..
Пішли.
Демко. Мели язиком, а я вже сплю! Варка. Хоч би й повік вас не бачити.
Демко. Іч, свинота необразована!..

ЯВА 12

Ті ж і Вареник.

Вареник. Це правда, що вже Конаш як до кого причепиться!..
Демко (повернувся). Жінко, жени і Овсія в потилицю!.. Вареник. Ха-ха-ха! Сміхотвор! Спочивайте-спочивайте, я вже сокрився. (Пішов.)
Демко. Чисте наказаніє! (Заплющив очі.)

ЯВА 13

Ті ж і В у с т я.

Вустя (тихо з сіней). Мамо, спитайте татка, чи привезли мені подмастона та ботики?
Демко. Привіз ботики, пальтусака і пальчатки.
Вустя (сплеснула руками). Невже? Побіжу похвастаю перед дівчатами! (Побігла.)
Демко (помовчав). От заплющив очі, і так увесь Київ і виприщило мені

перед очима.
Варка. Великий город?
Демко. Несходимий! А Дніпро, брат ти мой!.. А міст — міст так то прямо штука немеглена! А що, ніхто вже в вікна не зазира?
Варка. Пішли всі вже.
Демко. І гаразд. Отак їх обдури, як я обдурив... Я спать зовсім не хочу. (Встає.) Достань у тім ящику пляшки.
Варка достає.
Оце ром, а це коняка. Давай чарку.
Варка подає.
Ану, випий, покуштуй цього питва!
Варка (випила). Ой, я ж зроду такого не пила!
Демко. А тепер таке тільки й питимеш. Ну, бувай здорова, поздоровляю тебе з моїм приїздом! (Випива.) Там є солодкі закуски: канхвети, ріжки, инджир... І маслини є... Викушай ще. (Частує.) Краще собі вдвох начастуємось до смаку,..
Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

Та ж хата. Мебель розставлена подекуди; посуда проста перемішана з дорогою; на однім вікні ситцьова завіса, на другім кумачева; по стінах всякі картини; піч застелена килимом; біля кроваті теж килим з левом або ж з конем.

ЯВА 1

Вустя (сидячи перед дзеркалом, чепуриться і співа).
Калина-малина,
Я розовой цвєт,
Біл у меня ціпа-мама, А теперя й нєт.
Чорноє плаття,
Белой воротник, Ходив ко мнє ціпа-мама, А тепер одвик.
Чорноє плаття, Бєлая канва, Біл у меня ціпа-мама, А тепер нема.
Звонкая походка, . Сєрєиькій картуз, Бритая головка, Бубновенькой туз.
Любила я, любила я, А он, падлець, утьок...

ЯВА 2

Вустя і З і н ь к о.

З і н ь к о. Батько вже прокинулись? Вустя. Ще сплять.

З і н ь к о. А чого ж ти розверещалась? Де це ти таку паскудну пісню переняла?

Вустя. Мені вона наравиться. Батька не то що піснею, а коли б з ружа над вухом стрельнуть, то й не розбудиш... а ще як вони на похміллє!..

З і н ь к о. І коли це пияцтво притишиться?!

Вустя. Мало батько попоробили на своїм віку? Нехай тепер вволю відпочинуть.

З і н ь к о. Пияцтво не відпочивок... Куди це ти знов вирядилася?

Вустя. Туда, куда мнє завгодно.

З і н ь к о. Чи не до прикажчиків знову?

Вустя. Можить бить.

З і н ь к о. Скажена!..

Вустя. Ні можить бить! (Регоче.)

З і н ь к о. Тьфу!

Вустя. Ах, скажіте, ради Бога! (Пішла.)

Зінько (сам). Розгардіяш пішов у нашій сем'ї! Куди не скинь оком, все пішло на разореніє, на зруйнованнє. Мушу перебалакать з батьком рішуче, так далі не можна... Ну, нехай ще посплять. (Пішов.)

ЯВА 3

Демко і Варка після великої паузи.

Демко (їсть солоний огірок, входячи з бокових дверей). Оце саме, але на похмілля!..

Варка (їсть канхвети). Може, внести сирівцю?

Демко. Ні, не треба, огірок солоний краще.

Варка. Чого, питаю, так довго барився в городі? Більш тижня прогуляв.

Демко. Не прогуляв, а діло робив.

Варка. А тут така сумота без тебе.

Демко. Мабуть, все питво повичастовувала?

Варка. Авжеж... Той прийде, другий... Тому рюмочку піднесеш, тому дві,

ну, і...
Демко. Нічого, питва я привіз вволю.
Варка. Та бачила... Але яке там ти діло робив?
Демко. Не хотілося б мені тобі розказувати, щоб не розплескала...
Варка. То це вже я й плескухою зробилась?
Демко. Та не в тім сила... Нічого вже робить, розкажу, але ти поки що нікому ані слова. Така, бач, промеж нас з Овсієм умова... Ми з Овсієм затіваємо кумерцію.
Варка. Кумерцію?
Демко. Еге ж. У купці запишусь. Бакалію, красну лавку, винний погріб! Розумієш? Кумерцію на всю округу!..
Варка. А тут мало не всі люде одне кажуть, що узує тебе Овсій.
Демко. Що-о? Мене? Ти знаєш, що я вже з Овсієм побратався, вже й хрестами помінялись при свідках. Ти знаєш, при яких свідках? При попові, при дияконові... І титар тут був, і той купець, що волів скуповуває... І багато було! Запили побратимство чимпанським... От штука, брат ти мій, чимпанське! Як тільки одіткнеш затичку, а воно так і цвигне з пляшки!..
Варка. Ох боюсь я, щоб Овсій і справді не взув тебе!
Демко. А я тобі ось що скажу. Мовчав я, доки мов-чалося, тепер приказую тобі: затули рота!.. І не смій мені суперечити!.. (По великій паузі.) Годі, не надимай носа!.. Коли ти наїсишся отих ласощів? Як на мене, то хоч би й повік їх не було...
Варка. А я тільки б і їла солоденьке!
Демко. їси й так від ранку й до вечора! Вже й діти, либонь, вдоволнилися, не дуже ласуються, а спочатку як були накинулися, неначе сарана!
Варка. Тобі жаль, чи як?
Демко. Та я не про те... А що, чому ж мені байдуже до солодкого: чи така натура в мене, чи гостець не прийма?..
Варка. А я через що їм канхвети, от вгадай. Зроду-віку не вгадаєш! Не думай, що в тебе жінка така вже дурна, що, мовляв, аж вихиляється! Ану, вгадай!
Демко. Що ж там вгадувать?
Варка. Та не вгадаєш!..

Демко. Кажи вже, не мороч голови.
Варка. У неділю була я в церкві.
Демко. Чув я вже. Не то що люде, а й титар здивувався, що виперлася на сам перед, мало ставників не поперевертала!
Варка. Тислася наумисне туди, аж де пані стоять: посесорша, полковниця, попівни і всякі дворяне... Насилу протислася!.. Сваха Конашиха нарочито не пускала мене... своїми вухами чула, як вона шепнула Мокрині та Ликері: "Не пускайте наперед отії баріні-сударині". А я таки протислася!
Демко. Чого?
Варка. Доки стояла поруч з простим народом, то ніби що аж штовхало мене до панів!
Демко. Та як розміркувать до ладу, то тобі тепер ніяково стояти з мужвою поруч.
Варка. І тобі так здається? Отак же точнісінько і мені!.. Оце зараз вдивляюся я в тебе і ніби бачу проти себе не Демка зовсім, а якогось прикажчика або купця!..
Демко. Бо образувався...
Варка. А тобі не здається, що ніби і я овсім не мужичого роду.
Демко. Та воно неначебто...
Варка. Отож як протислася до панів, а від них такий пах іде, аж у носі лоскоче!... я й спитала попівну, з якої причини той пах. А вона й каже: "Бо панії раз у раз канхвети їдять, через те від них таким і відгонить..."
Демко. Може, й так... Ну то їж, щоб і від тебе гарний пах ішов... Одначе у мене в голові тепер плант такий, щоб швидш у купці, розумієш? А що про Овсія, то ще раз тобі скажу, що я чоловіка бачу наскрізь!.. Тілько б мені ще грамоти навчитись, тоді наша взяла!..

ЯВА 4

Ті ж і Вареник. Демко. О, за вовка помовка!..
Вареник. А вовк і в хату!., (Регоче.) Не знаю, як ви за нами, а що ми, як не бачимо вас, так от, примером, і сонце ясне світить, а нам пасмурно. (Чоломкаються.)
Д е м к о. Та й я за тобою засумував.

Варка. Тільки-тільки що вас згадували!
Вареник. А по чиїх же ділах я клопочу, як не по ваших. Я готов усі свої діла набік, щоб тільки вам, Дементій Васильович, догодить, щоб ви понятіє об мені держали — не таке, як люде, а щоб содержували мене на примічанії своїх чувствій.
Демко. Але стривай! Ми ж побратались, то навіщо ж ти мені викаєш?
Вареник. Бо ви як старший брат, а я як менший — хіба забули умову?
Демко. Ага-га, так-так!..
Вареник. Ви, братіку, учора наградили мене великою нагородою! (Зітхає.) Бог з вами!
Демко. Скільки ж я тобі дав? Невже мало? Вареник. Спасибі, достаточно!
Демко. Чого тобі ще?
Вареник. Кажу ж: спасибі, привселюдно наградили! Д е м к о. Та що ти Верзеш, я нічого не розберу? Вареник. А хто учора, як вернулись ми з города, плюнув у твар мені і моїй жінці? (Регоче.) Демко. Та невже?
Вареник. Варваріє Назаровно, докладуйте їм.
Варка. Вони обоє — Овсій Харитонович і Василина Хведоровна — панькаються біля тебе, цілують тобі руки, посадовили на кровать, подушками обложили, а ти...
Демко. Що ж я зробив?
Вареник. Плюнули у глази — сперначалу мені, а потім і Василині.
Демко. Цього не пам'ятаю!
Вареник. Я душу свою готов за вас, а ви...
Демко. Що ж, я заплатю! Пам'ятаєш, як ударив тебе по морді, адже заплатив?.. Потім я вилив тобі на лисину гарячу кохвію (регоче), аж пузирем лисина взялась — заплатив же і тоді?..
Вареник. А я тепер кажу вам, як перед Богом, що не гніваюсь на вас і плати нікоторої не хочу!
Демко. А я хочу тобі заплатить. Ну, не тобі, так твоїй жінці!..
Вареник. І вона так, як і я. Не плату нам треба, а треба діло швидш робить, тоді не буде вже ні мордобиття, ні плювання!..
Демко. Як ке буде?
Вареник. Як тільки привезе господии судебний пристав документи, тоді все інакше піде і не до мордобиття буде...

Демко. Коли б же швидш привіз бамаги пристав. Заведемо кумерцію на всю округу!.. Та що він там робе з тими бамагами, що й досі не везе?..

ЯВА 5

Ті ж і Вустя.

Вустя (убрана в платті і в нитяних перчатках, хутко вбігає). Це мене прикажчиця так начепурила, по-модньому. Мамо, понюхайте, чим у мене пахнуть руки?

Варка (нюха). Чебриком, чи що?

Вустя. Татку, понюхайте.

Демко (нюха). Неначе морквою чи, сказать, новим кожухом... Чимсь гарним!..

Вустя. Це мені прикажчиця налила чогось на руку. Прибігла за зонтиком, бо ми оце зараз ідемо з прикажчицею до попаді в гості. Коли б ви, мамо, бачили, як зо мною панькаються прикажчики, Господи! як вони мене люблять! Вже мені аж скучно з вами, побіжу мерщій, бо мене там дожидаються. (Пішла.)

Демко, От, чи довго побула у прикажчиків, а вже їй тісно в нашій хаті. А тобі, Варко, наша хата не здається тісною?

Варка. Ні!

Демко. А мене вона неначе давить. Ось і зараз неначе аж закрутилася перед очима... Ач, як крутиться. Пожив у Кийові, у купців в хоромах, то тепер зовсім не можу жить в тісній хаті; давить та все крутиться! Не можу. Як запишемось у купці, куплю великого дома.

Варка. Тільки щоб ближче до церкви, біда як люблю слухать, як дзвони ревуть!.. Як ще була малою, то, було, на Великдень цілий день висидю на дзвіниці та все слухаю, як дзвони ревуть!..

Вареник. А чи пам'ятаєте ви, братець, що сьогодня у старшини беседа?

Демко. Знаю, а далі що?

Вареник. Що?

Демко. Придивись мені в вічі гарненько і вгадай, про віщо я думаю?

Вареник. Туман, туман в очах, не зрозумію ваших дум!..

Демко. Хочу тобі подарувать сердука братового. (Іде до скрині, вийма старого сердука і дає Вареникові.) Нікому не дав би, а тобі на; на та знай

мою добрість! Плюнув тобі в твар і вже наградив, розумієш?
Вареник. Братіку родненькой!.. Дементій Васильович! Взяли ви цілком мою душу і моє серце під ваші ножки!.. Вірите ви, що я вам добра бажаю?
Демко. Ну, а як вірю?
Вареник. Позвольте ручку.
Демко. На!
Вареник (цілує). Позвольте і другу. (Цілує.) Через десять год у нас буде миліон триста тисяч!..
Демко. Коли б же то. Тільки от що: грамоти я не дуже.
Вареник. Довчу, єй-єй довчу!
Демко. Скільки кажеш мильонів тисячів?..
Вареник. Або плюньте мені зараз ще раз у твар і проженіть з-перед своїх ясних очей, або ж скажіть: "Вірую тобі, Овсію, роби так, щоб добре було!.."
Демко. Та я давно вірую тобі, Овсію!
Вареник. Робить діло?
Демко. Роби!..
Вареник. Щоб на всю округу! Демко. На всю округу!
Вареник. Братіку, через десять год миліон триста тисячів!
Демко. А давай оце зараз приймемось за грамоту? Вареник. Можна. Давайте книгу! Я вас у три місяці до всіх наук призведу!.. Демко. Коли б же то!..

ЯВА 6

Ті ж і Зінько.

Зінько (до Вареника). Ось вийдіть, будь-ласка, на часинку з хати.
Демко. Навіщо?
Зінько. Маю, тату, перебалакати з вами наодинці. Демко. Балакай при ньому.
Вареник. Зіновій Дементович, я ж у вас як свій. Вже й побратався з вашим папашою.
Зінько. Це таке діло, що треба з отцем наодинці.
Демко. Я догадуюсь... Вийди, Овсію.

Вареник. Може, одійти в куток? Я затулю вуха і...
Зінько. Пожалуста, вийдіть!
Вареник виходить і потім підслухує біля дверей.
Демко. Це ти чи не про Марину знов? Зінько. Про неї...
Демко. Я тобі раз сказав, що вона тобі тепер не під масть, то й годі про це.
Зінько. Ви тоді, може, в серцях сказали?
Демко. І тоді сказав, і тепер те ж скажу: моя воля, щоб ти сватав прикажчиківну.
Зінько. Цього не буде.
Демко. Як-то не буде, коли мій плант такий, щоб прикажчиківна була мені невісткою? Зінько. Моєї волі на те нема. Демко. Я тебе не питатиму!
Зінько. Піп спита. Демко. Та ти як це зо мною?
Зінько. Так, як і завжди... А от ви, тату, тепер зо мною не так.
Демко. Я від свого слова не відступаюсь. Зінько. Вже відступились.
Демко. Та ти зо мною на сварку?
Зінько. Борони мене, Боже! Слова зневажливого вам не скажу.
Демко. Та я тебе вижену з подвір'я!
Зінько. Нащо ж виганять? Коли вже я вам так спротивився, то я й сам піду.
Демко. Геть з очей! Це тебе дядько твій Серьога навчив? О, то розумний! Тільки мені тепер на нього плювать. Знаєш ти, де розум, знаєш? У партманеті! Там він увесь! Щоб я більш про Марину і не чув...
Зінько. То, певно, не почуєте більш і про мене! (Хутко пішов.)
Демко. Що то як воно не образоване, то скільки мороки з ним ще наберешсяі

ЯВА 7

Варка, Вареник і Демко.

В арка. Що це з Зіньком?
Вареник. Одні дурощі, заспокойтеся.
Варка. Промовив: "Прощайте, мамо!" А очі йому так зразу і залились сльозами!
Демко. Кремезний, сплоха його не нахилиш...

Вареник. Отакий точнісінько замолоду і я був. Покійні батько звеліли мені сватати Василину, а мені, вірите, гидко було тоді на неї й глянути! Тепер вже ми привикли одно до другого... Я й кажу батькові: "Утоплюсь!" Побіг у берег, зупинився у вербах та й дивлюсь, чи біжать батько мене рятувати. Бачу, що ніхто про мене не турбується, навіть і батькові рідному байдуже, я й подумав: з якої ж я речі втоплюсь? На другий день поблагословився та й пішов до Василини за рушниками. І от, бачите, і по сей день дітей годуємо...
Демко. Та копитали наживаєте?
Вареник. Верно! Інакше не варто і на світі жити.
Демко. А піди, Варко, подивись, що Зінько робе? Нічого йому не кажи, а тільки подивись.
Варка пішла.
Він перш ніколи, щоб упоперек мені...
Вареник. А тепер забрав собі в голову. Отут, верстов за двадцять, розказував сьогодня один проїжджий, так який случай? Живуть, каже, собі отець з сином в миру, хазяїнують, і слава скрізь іде про них, що хазяїни на всю губу! Батько сказав слово синові, син согрубив; батько вдруге, син ухопив дрючка та батька по плечах... Он який тепер розбезсовісний народ вилуплюється! І куди тільки совість людська поділася? Одначе довго судебного пристава нема.
Демко. Доки прибуде, давай повчимось грамоти.
Вареник. Можна.
ЯВА 8 Ті ж і Варка.
Демко. А де він?
Варка. Кажуть, подався на гору, у город би то, чи що. Демко. Ач, який упертий! Де не блукатиме, а вернеться додому; не ясла йдуть до вола, а віл до ясел. Вареник. Верно.
Демко. Одначе годі про це, є важніші діла. Варваріє, іди собі куди-небудь, бо ми зараз за грамоту приймемось.
Варка. А може, й мені цікаво послухати, може, і я навчусь одного-другого слова?
Демко. Тобі грамота не потрібна.
Варка. Чому?
Вареник. Без нікоторої надобності, один тільки гріх!

Варка. А я, було, Господи, як люблю слухати, як ще Зінька брат Серьога вчив читати. Шкода, що тільки одну зиму вчив.
Демко. Ще мало вчений, а вже супроти отцьовської-материної волі йде!
Варка. Таджеж ти й старий вже, а вчишся грамоти.
Демко. Мені нема проти кого йти. Опріч того, я, вчусь задля кумерції.
Варка. Як почне було Зінько читать, то я слухаю-слухаю, а далі й задрімаю, і почне мені вчуватись, що нібито котик муркоче під самісіньким вухом. Я, Господи, як люблю, щоб котик мені муркотав.
В,а р е н и к. Жінці наука одна: слухать мужа і покір-ствувать йому. А грамота один тільки гріх!
Демко. Баб'яча голова, конешне, не до книжки зліплена, а до печі. Аж осьдечки знайшов книгу! (Бере з запічка книгу і сіда за стіл.) Почнемо! Може, спочатку вип'ємо по чарці рому?
Вареник. А вам як у нутреностях?
Демко. Та так, ніби просе трохи.
Вареник. А єжели просе, так треба й дати.
Демко. Варваріє! Подай там ту пляшку, що чорний білетик наліплений.
Варка пішла в комірчину. Демко почина читать.
Бра, вра, гра, дра, жра.
Варка (гука з комірчини). Тут у цій пляшці нема вже й капелиночки.
Демко. Як-то нема? Може, ти не ту пляшку намацала? (Чита.) Зра, кра, лра... Візьми другу.
Варка. Ось знайшла повну. (Вносить.)
Демко (бере, налива, п'є, потім частує Овсія). Доброго здоров'ячка!
Вареник (випив). Ловкий ромок! Почім пляшка?
Демко. Руб п'ятдесят. Варю, випий з нами. (Частує.)
Варка (випива). Цього напитку я не дуже вхвалила; он те, як-то його, що шипить?
Демко. Донське?
Варка. Еге ж, ото саме таке, що я пристала б його пити хоч і щодня.
Демко почина читать.

ЯВА 9

Ті ж і волосний писар.

Волосний писар (під чаркою). "Науки юношей питают 6, отраду старцам подают!.." Что ж ви, господа, сидите дома, разве не знаєте, де вам слід сьогодня буть?

Вареник. Ми собирались до господина старшини.

Демко. Хотіли трохи повчитись.

Волосний писар. Хоча й сказано, що учення — свєт, а неучення — тьма, но розсуждають еще і так: "Вік вчись, а дурнем помреш". А поетому я нічому не вчусь, нічого не читаю, а тільки щитаю. Сто рублів в год, восім рублів тридцять три копійки в місяць! Таковоє моє жалування. А у мене три сина і чотири дочки. От я й думаю: почему у мене три сина і чотири дочки, а жалування сто рублів в год? Думаючи так, іду я вулицею, взираю через тини. Вижу я, що у Грицьковім подвір'ї ходять кури, гиндики, гуси і всякая прочая живность. От я й щитаю курей: двадцять три! Двадцять три? Нехай би двадцять, а нащо ж ще й три? Починаю я хвилософствувать і видю ясно, що еті три ку-риці — мої! Понімаєте? Тепер вижу я, що у вас в хаті три мідних підсвішника. Хвилософствую я: навіщо ж три? Адже ж три свічки заразом не можна світить? Чий же той третій підсвішник? Хвилософія моя шепче мені: "Твій!" А як він мій, то я його й беру. (Бере підсвішник у кишеню.)

Демко. Га? Варваріє? Це ж що таке?

Волосний писар. Овсію, маю я право взят$" підсвішник чи не маю? Єжелі я не маю права взять цього підсвішника, то ти хіба маєш право, не маючи патента, продавать горілку і під заклад даже давать?

Вареник. Позвольте... потому що у мене совість у моїй душі...

Волосний писар. І в мене вона там же. А закон що гласить? А ви, Дементій Васильович, либонь гніваєтесь, що я взяв підсвішника?

Демко. Не то що, а якось воно...

Волосний писар. А котрий вже місяць у вас пашпорт прострочений? А чи не вгодно вам прогулятись етапним порядком верстов за двісті задля ісходатайствованія нового пашпорта?..

Демко (злякався). Та я ж нічого...

Волосний писар. Краще, як житимем у миру та в согласії. Примером, Овсія Харитоновича за його хвокуси давно треба б і оштрахвовать, і під суд... Одно тільки скажу слово, і Овсій Харитонович — в трубу!.. Одначе

ж я не доношу на нього — не через те, щоб він мені був другом чи до вподоби, а що не він перший котолуп, не він і останній!..
Вареник. Коло такого діла інакше невозможно. Як я їх не пожалію, так хто ж їх пожаліє?
Волосний писар. Кого? Пожалуста, не замазуйте мені очей. Ог і ви, Дементій Васильович. Вдаєте ви з себе розумного і образованого, а Овсій валяє перед вами дурака!..
Вареник (хутко частує його). Чудова штука!
Волосний писар (чита ярлика на пляшці). "Ром Ямайский". А, можна! (П'є.) Так от я й кажу...
Вареник (налива). Викушайте ще...
Волосний писар. Не вредно. (Випива.) Овсій валяє дурака, а...
Вареник. Дементій Васильович, братець, почастуйте ще й ви.
Волосний писар. Так от я й кажу... а Дементій Васильович...
Демко (частує). Милості просю.
Волосний писар. Перед джонкою, пожалуй, пользительно! (Випива.) Так я й кажу, Овсію Харитоновичу, сваляти дурака...
Вареник. А до Варвари Назаровни треба ще поздоровкатись.
Волосний писар. Наливай! (Випива.) Овсію, думаєш не понімаю музики? Хочеш, щоб печать на уста положив. Можна... Почому не так? А тільки скажет: у нас дурак та мошенник — наголо* А посередині нікого нема, один тільки я... А у мене три сини і чотири дочки, а жалування... Давай вип'єм! (Частуються.) Не стоїть товковать... З ким товковать? Ходім швидш, вже джонка зварилась...
Вареник. Ходімте і справді мерщій!
Демко. Варваріє, одягайся хутчій. (Одягаються.)
Волосний писар (обійма Вареника і Демка). Ех, друзі мої! (До Демка.) Ти дурак! (До Вареника.) А ти мошенник! А я, получая вісім рублей тридцять три копійки в місяць... (Співа і йде, обійнявши Демка і Вареника.) "Вот мчится тройка удалая..."7

ЯВА 10

Комедіянт входе назустріч.

Комедіянт. Кажись, в єтот самий дом я получив гаджимент?
Демко (зрадів). Приїхав-таки? От маладець!
Комедіянт. Как же не приїхать? Дав слово, надо сповнить; тім паче, що обіщано і вознагражденіє; пам'ятаєте?
Демко (до писаря і Вареника). Ось побачите, який втішний. Варко, це кумедіянт. Візьмемо його з собою до старшини, він там кумедію покаже. Ось покажи моїй жінці кіятри, вона зроду-віку не бачила.
Комедіянт (балака за двох). Ти, мужик, дурак? — Точно так! — Чиво в тебя красной нос?..— Покусав мене барбос!..
Демко (регоче). Правда, втішний? І принесло ж тебе на мою голову!.. Варю, скажи наймитам, щоб скликати народ на кумедію. Хутко!
Варвара пішла.
Волосний писар. Значить, до старшини отложим поход?
Демко. Спершу тут покаже кумедію, а потім у старшини. Овсію, частуй поки що!
Комедіянт. Артист тоже челавєк, а потому і дольжно і його почастувать. (До Вареника.) "Наливай, брат, наливай, все до каплі випивай!" (Випив.) Я привик одну випить, а другою закусить. (Підставля чарку.)
Вареник налива.
За здравіє конпанії чесной!.. (Випива.)
Вареник (частує писаря). Викушайте.
Волосний писар. Я готов. (Випив.)
Демко (до комедіянта). Ну й чудак же ти!.. Ану ще покажи що-небудь!.. Сядьмо! (Сідають.)
Комедіянт. Кузен, как мой здоров? Карош? (В*є Демка по потилиці.) Ну, але мон шер, кушай што-нибудь... Артист тоже должен кушать!.. Глечик молока, четвертину сала, дві булки, макітру вареник, рт і перекуска!.. (До Демка.) Так лі, мусю капрал, штоб тебя чорт забрал!..

ЯВА 11

Конаш. Коиашиха і ще люде.
К о н а ш и х а. Де ж та кумедія?
Демко (показує). Комедіянт осьдечки-о! Сідаймо.
Комедіянт. Мадам, ето вот і єсть я сам. Лікомен-дуюсь!..

(Розшаркується.)
Конаш. Я видав не раз кумедію. Стало бить, так халабуда (показує руками), вгорі завішано кумачом алібо ка-лінкором. І кагди шарманка починає грать, так завіса зараз одкривається, і виходить кукла і провозглаша: "Здрастуйте, гаспода! Я пришол до вас сюда. Чи будемо битись, чи миритись, алібо веселитись?" І почне усякі штуки приставлять. Народ, хто зможе, платить: первое место — двадцять копійок, второе — гривеник, третє — п'ять. Вот виходить дів-чонка, сичас запіла: "Во пустиню удаляюсь!",— а він почина плакать, тут вона підскочила до нього, поцілувала, і пашли вдвох "комарицьку" жарить.
Комедіянт. Всьо ето ви, кавалер, розказуєте про ку-кольну комедію; я же жонгльор, еквілібрист, артист на турнікє і на трапеції і, окромя того, показую фокуси-покуси,..

ЯВА 12

Ті ж, старшина, старост а і другі поважні люд е.
Старшина. Дементій Васильович, ми вже вас ждали-ждали та й жданки поїли.
Волосний писар. Кумедію нам привезли і потому посмотріть любопитно!..
Д е м к о (чоломкається з старшиною). Садовіться! Спершу тут, а потім до вас.
Староста. Позабавимся. (Чоломкається з Демком.)
Демко. Ось побачите, який втішний! І принесло його на мою голову!
Комедіянт. Тепер покажем почтенной публічності своє іскуство, ілі же фокуси-покуси. Который час?
Демко. Стривай, чи я завів часи? А де ж Мої часи?
Вареник. Невже забули, що мені віддали? (Дивиться на часи.) Тепер два часи.
Комедіянт. О, не опоздаю на поїзд!.. Вот здесь у меня одна тарелка, а вот здесь у меня одна палочка; вот я ставлю ету одну тарелку на ету одну палочку; и вот ета одна тарелочка на етой одной палочці будеть вертіться. Ізвольте посмотріть! Жаль, што музики нема!..

ЯВА 13

Ті ж і судебний пристав з двома понятими.

Судебний пристав. Что это за собрание?

Старшина (тихо до Демка). Чого це до вас судебний пристав? (До судебного пристава.) Здрастуйте, Михайло Іванович!

Судебний пристав. А, господин старшина, а я вас и не узнал.

Старшина. По яким ділам?..

В дверях показуються Зінько і Варка.

Судебний пристав. Кто здесь Дементий Пшонка?

Д е м к о. Я.

Судебний пристав. Одесский мещанин, Дементий Васильевич Пшонка.

Демко. Він самий і є.

Судебний пристав. Вы продали Чугуевскому мещанину Евсею Харитоновичу Варенику движимое имущество, заключающееся в мебели и домашней утвари (вийма бумагу і чита) как-то: диван, два кресла, шесть венских стульев, кровать орехового дерева, стол переддиванный, два ломберных стола...

Д е м ко. Та що це ви вигадуєте?

Судебний пристав. Деньги за все полностью получили?

Демко. Я?

Судебний пристав. Да, разумеется, не кто же иной, как вы! Зачем же вы проданное имущество удерживаете у себя и не отдаете покупщику? Я приехал с исполнительным листом, чтобы удовлетворить претензию господина Вареника.

Демко. Овсію, що це? Люде добрі, це що ж?

Вареник. Демку, побратиме, перестань смішить людей, не соромся. Ну, що ти все дурака валяєш? Аж смішно тебе слухать, навіть аж досадно.

Демко. Він давав мені у шутки підписувать якісь бумаги; потім возив мене до натаруса контракта на кумерцію підписувать...

Вареник. Контракт підписаний, точно. Роздобувай тільки грошей і через год у нас буде милійон триста тисяч...

Демко. Це якісь витівки чи шутки?

Вареник. Які шутки? Що ми діти, чи як, щоб у хаток гратись? Ми з тобою написали всі бумаги, як слідує по формі.

Демко. Це розбій!
Вареник. Ти б спершу протверезився, тоді і розчухав би діло. Бач, залив пампороки та й вибаньчився на людей, як барані
Демко. А гроші мої, де мої гроші?
Вареник. Які? Мої гроші, п'ять тисяч п'ятсот рублей, лежать у городському банку, я оце недавно їх положив; а ти повинен знать, де твої гроші. Дивіться, люде добрі, пита, де його гроші. Хто ж краще від тебе зна, де вони? А що ти мені часи подарував, так це правда, і за те я тобі повік вдячний!
Демко. Подарував?
Вареник. Вони у мене сховані в шкатулці під двома замками... То вже така пам'ятка, така!..
В а р к а. Та це у сні чи навсправжки?
Вареник. Прочумайтесь, Варваро! (Кланяється Дем-кові.) За часи спасибі тобі, побратиме! От при людях дякую тобі, коли хочеш, і в ніжки уклонюсь. Господин пристав, просю до мене в господу, спершу пообідаєте, а потім і за діло. З города проїхались, перекусить варто. А побратим мій, він чоловік добрий, віддасть без супереки. Окрім того, як і побратими... Побраталися ми в городі, при свідітелях... Господа началники, просю посітить мене. (Іде з приставом.)
Демко. Ограбував посереду білого дня, посереду людей ограбував!..
Старшина (проходе біля Демка). Як же це ти, дурню, таку ворону впіймав? (Пішов.)
Староста. Дурневі дурнем і помирать. (Пішов.) Волосний писар. Весьма і весьма глупо! (Пішов.) Конаш. Оце так хвокус-покус! (Пішов.)
Люде починають тихо розходитись. Комедіянт зникає, сховавши в кишеню підсвішника.
Демко. Все, все прахом пішло!.. Немов у сні все те проминуло! Знов злидень, знов Вареників попихач. Всі відцурались... І син рідний, Зінько, і той відцурався.
Зінько (входить). Не відцурався я вас, тату, аби ви мене не відцурались.
Демко. Зіньку, сину мій! (Обійма його.) Одурено мене, обморочено, знов наг я, як птах!.. Бідні ми, сину, бідні!..
Зінько. Ні, тату! Бідний той, що в болоті сидить; а чоловік, доки на ньому хрест,— не бідний!

Завіса.